

PŘÍBĚHY DÁVAJÍ SMYSL CHAOSU KOLEM NÁS

SE SPISOVATELKOU A PŘEKLADATELKOU BIANCOU BELLOVOU
O SÍLE KNIH, DĚJINNÝCH KOLIZÍCH A ŠTÍPANÉ PUSE.

TEXT: JIŘÍ HRABĚ, FOTO: JAN BARTOŠ

Než jste za námi přišla, povídali jsme si s fotografem o dějinách Ruska. Ve vašich – místy surreálných – knihách *Jezero a Ostrov* je Rusko přítomné a realistické. Jak se tam vzalo?

Asi je to trochu intuitivní. Rusko představuje hrubou, primitivní sílu, možná nějaký archetyp. V Jezeru jsou geografická poloha i čas zamížené, nepojmenované, ale vystupuje v něm ruská okupační armáda. Dlouho jsem přemýšlela, jak se té nekonzistentnosti vyhnout, ale došla jsem k závěru, že to nejde, že ta imperialistická a primitivní síla musí mít ruské jméno. Je to vliv, se kterým se ve střední Evropě musíme chtít nechtě neustále vyrovnávat a mít ho na paměti.

Hlavní postava vašeho nového románu *Ostrov* – obchodník a vášnivý vypravěč Izar – říká, že nás „příběhy zachraňují před bídou a ošklivostí světa.“ Je to i pro vás důvod, proč píšete?

Píšu spíš proto, že jsem grafoman. Ale příběhy mají skutečně velkou sílu. Vezměte si třeba tu historku o obráncích Zmijího ostrova ze začátku ruské agrese na Ukrajině, kteří po výzvě, aby se vzdali, poslali ruskou vojenskou loď nachuj a radši se nechali zastřelit. Ono se pak ukázalo, že to možná bylo trochu jinak, ale motivační síla toho příběhu byla monumentální a rozhodně ve správnou chvíli pomohl získat sympatie váhajícího světa. Příběhy určitě nabízejí i možnost jednoho únikového mechanismu – napíšete ho tak, jak si myslíte, že to mělo dopadnout, můžete psaním napravit nějakou nespravedlnost. Náš život se odvíjí kolem toho, že je dobro odměněno spravedlností, ale ono to tak vždycky nefunguje. V příbězích, které si předáváme, je vždy zdroj nějakého poučení, jak funguje svět, jaké v něm působí příčinnosti. Ve všech velkých příbězích se opakují určité zákonitosti. Příběhy dávají smysl chaosu kolem nás.

Před čím vás psaní zachraňuje?

Netvrdím, že jsem skvělá spisovatelka, ale nic jiného líp neumím. A když člověk nějaké vlohy dostane do vínku, tak má povinnost se s nimi nějak popasovat, protože jinak by tu byl zbytečně. Tak asi před pocitem, že jsem promarnila svůj čas.

Vystudovala jste ale ekonomku, to mi pocitově přijde trochu jinde. Vy baví se mi grafy a rozpočty a najednou: literatura!

Ekonomka byla úlitba rodičům. Po gymnáziu jsem se nedostala na školu, na které jsem se hlásila, na FAMU a psychologii. A když jsem doma řekla, že teda budu jezdit s kapelami a dělat jim manažerku, rodiče mi řekli, cituji: To si vykopni z hlavy. A tak jsem šla na vysokou ekonomickou. Ale nelituji toho, byla to další věc, která mi pomohla dát svět do souvislostí, studovala jsem mezinárodní vztahy a moderní světové dějiny.

Vaše babička byla Bulharka, manžel je Angličan. Odráží se nějak tohle rodinné evropské rozkročení ve vašem psaní?

Můj otec byl Bulhar. Odmalička jsem do Bulharska jezdila každé léto. Takže můj svět byl vždycky rozpůlený minimálně na dvě části. A pořád se mě ptali na to, kde je to lepší. Odmalička si to porovnáváte, a hlavně si uvědomujete, že váš svět není celý. Že to, v čem žijete, není úplně, že toho je za obzorem ještě mnohem víc a že jsou země, kde lidé žijí úplně jinak, jedí jiná jídla, chodí spát v jinou dobu, hrají jiné hry, jinak pohřbívají... Právě v *Ostrově*, což je takový cestovatelský román, mi přišlo hodně zábavné s tím pracovat.

A kde je to tedy lepší?

No to je otázka na zabití. Všechno má něco svého, ale vy jako člověk, který je mezi těmi dvěma kulturami, to neustále porovnáváte. Bulhaři umějí líp uvařit zeleninu, v Praze máme zas víc

historických památek. Bulhaři se líp chovají ke starým lidem, my se líp chováme ke psům. Není možné vyhnout se úvahám, proč to tak je.

Jak při psaní pracujete s reálnými historickými fakty? Jak se prolínají do alegorie příběhu?

Jako s volnou inspirací. *Ostrov* začíná vyprávěním o Stěnkovi Razinovi, ruském pirátovi, kozákovi a lidovém hrdinovi. Kdyby byl člověk historik a dal si ho do souvislostí se zbytkem událostí v knize, zjistil by, že to časově nesedí. Mě ale zajímá ten motiv, který se pak v knize ještě několikrát zopakuje – co uděláš, když se máš rozhodnout mezi milovanou osobou a něčím, co tě přesahuje, třeba vojenskou výpravou, kariérou, loajalitou svých mužů, zájmem státu? Na dějinné události mě zajímá, odkud se v ní bere dynamické napětí, ta kolize. To je to, co hledám v reáliích.

Dcera teď byla v pražské Altě na nějaké kulturní události spolku Storytelling, kde se vyprávějí příběhy. Kolem ohně sedí lidi a dvě hodiny naslouchají vypravěči. Nikdo nepoužívá mobil, nikdo nic nefotí. Nechají se prostě unášet příběhy. Navzdory přemíře informací nám tahle základní potřeba zůstává.

Vnímáte tuhle potřebu i u dnešní mladé generace, která je hodně online?

Měla jsem nedávno seminář na IT gymnáziu, kde se mě studenti ptali, proč by vlastně měli číst knihy. Je to zjevně generace, která na knihách nevyrostla. Přijde jim daleko stravitelnější pustit si Netflix, protože tam jsou ty příběhy přece taky. Nevidí v tom rozdíl. Myslím, že je důležité s dětmi pracovat od malička. Je to klišé, ale je důležité jim ukázat, jak důležité knihy jsou. Číst jim, probudit v nich touhu po vyprávění, lačnost se dozvědět, jak to dopadne. Tak děti učíme, jak svět funguje. Když zjistí, jakým požitkem je

dobrá kniha odmění, bude jim to připadat přirozené. V několika posledních letech jsem se vícekrát setkala se skutečně osvícenými profesorkami na střední škole, které dokážou s literaturou pracovat tak, aby ve studentech ten plamen zažehly. Víte, jak se to říká: dobrý kantor proti vodě utáhne tři lodě. To je opravdu sůl země.

Svět románového *Ostrova* je drsný, krutý, nefungují tam vztahy v rodině, neumějí spolu mluvit. Je to alegorie současnosti?

Můj záměr to nebyl, ale interpretace je samozřejmě v rukou čtenáře. Pro mě jde spíš o témata, která jsou věčná. Vztahy v nejbližší rodině podmiňují celý život jedince, respektive mých hrdinů. Psycholog by vám to zřejmě vysvětlil teorií attachmentu neboli citové vazby, které si dítě formuje v prvních letech života s pečující osobou. Když tato vazba není bezpečná, dítě si vytvoří obraz světa, který mu není přátelský, a podle toho přijme určité životní strategie. A o tom já se snažím psát.

A o těch velkých dramatech, která to přináší – zradách, zraňování, strachu z opuštění a samoty, hryznání svědomí, pokání, odpuštění.

Váš muž je hudebník, vy spisovatelka, máte tři děti. Jak vypadá ten váš běžný provoz? Musí to být náročné...

Teď už ani ne. Starší děti už jsou z domu, oba studují. Takže máme jedno bezproblémové a skvělé dítě, které jsme teď doplnili babičkou, o kterou se staráme. A tak tu s vámi nemůžu sedět moc dlouho, protože je babička doma sama. Jinak si v tom provozu s manželem hodně vycházíme vstříc, protože chápeme, že se některé věci nedají odložit. Když má člověk inspiraci, tak musí jít a hned to napsat nebo nahrát. Oba shodně vnímáme, že tvorba patří k těm nejdůležitějším věcem v životě – a mít po boku někoho, kdo to vnímá stejně, je skutečné požehnání.

Změnila skutečnost, že se staráte o babičku, váš spisovatelský rytmus, třeba dobu, kdy píšete?

Řekla bych, že to trochu ztěžuje koncentraci. Ale nechci si stěžovat, jsem ráda, že tu pro mámu můžu být, když mě potřebuje.

***Jezero, Ostrov*, názvy vašich knih, které odkazují k vodě. Je to záměr?**

Není. Svým způsobem jsou to zřejmě zase nějaké archetypy. Jezero, síla vodního živlu, Ostrov, izolovaný prostor, kde se věci mohou odehrávat jinak, koncentrovaněji než ve zbytku světa. Spolu nesouvisejí, ale voda je pro mě významný živel. Pět let jsem závodně plavala. A když si procházím své starší texty, voda tam je často přítomná. Proč to tak je, nevím. Možná proto, že jsem narozena ve znamení Ryb.

Na jakých knihách jste vyrůstala?

Na všech možných. Na českých pohádkách, Rumcajsovi, Boženě Němcové, Erbenovi, mayovkách, ale v podstatě jsem přečetla, co jsem doma našla v knihovně – ať to byl Deník americké manželky, nebo detektivky americké drsné školy.

Díky úspěchu *Jezer*, které získalo Evropskou cenu a bylo přeloženo do mnoha jazyků – teď naposledy do angličtiny, čímž se dostává na globální trh – jste se stala velmi známou autorkou. Co to znamená v praktickém životě?

Abych tu známou autorku uvedla na pravou míru: když přijedu na jakýkoli zahraniční literární festival, jsou tam autoři, u kterých stojí dlouhá fronta na podpis, a pak jsem tam já. A ke mně přijde nějaký dědeček a koupí si nějakou mou knížku, protože mu je mě líto, jak tam u toho stánku sedím sama. Určitě díky té ceně známá v zahraničí nejsem. Mám ale dobré ohlasy a věrné čtenáře například v Polsku a v Itálii, kde už mi knížek vyšlo víc. A zdá se mi, že těmto čtenářům moje psaní sedí líp než těm českým. Proto jsem moc ráda za to, že můžu publikovat v jiných jazycích.

Díky těm cenám a tomu, že už jsem taková stará raketa, mám taky snazší pozici u svého nakladatele. Kdybych byla debutující autorka, určitě by mě většina nakladatelů s *Ostrovem* vyhodila. Mám už svůj okruh čtenářů, kteří mé divnoknihy chtějí číst, a dokonce se na ně těší, a můj nakladatel to respektuje. Dá mi volnou ruku při výběru redaktora či redaktorky a nechá mě

mluvit do obálky. To je výhoda zavedeného autora.

Jedla jste někdy psa?

Nevím o tom.

Ptám se na to proto, že v *Ostrově* píšete o tom, že psí maso bylo tvrdé a bez chuti. Nebo se to, jak chutná pes, dá najít na Googlu?

Na Googlu se dá najít všechno. Podle něj je tučné a velmi aromatické. Ale myslím, že nikdo nemůže zpochybnit, že když je maso blbě upečené, je tvrdé a bez chuti.

V Bulharsku jste trávila prázdniny.

Co pro vás znamená být napůl Bulharkou?

Asi ty emoce. Že se vás nebojí pochválit. Děti tam chválí a rozmazlují – a to formuje jejich sebevědomí. Na druhé straně je pravda, že jsem se v Bulharsku vždycky cítila trochu jako nahá v trní. Jsem založením introvert, bulharská společnost je spíš extrovertní, je jí vlastní objímání, výkřiky, zpěv, vřelost, vyhledávání společnosti. Když na ulici potkáte nějakého přibuzného – a to je v podstatě pořád – tak vám dá štípanou pusou. Z toho máte za chvíli vytahané tváře.

Co říkali rodiče, když jste si ze studijní stáže v Řecku přivezla britského námořníka?

Co mohli říkat? Bylo to legrační. Při první večeři u nás doma se ho maminka ptala, jestli mě miluje. Seděli jsme tam, vůbec jsme nevěděli, co se děje. A muž říká, že vlastně docela jo. A maminka, že je to dobře, protože jinak bychom spolu nemohli spát ve stejném pokoji. Muž kupodivu neutekl a od té doby spíme ve stejném pokoji.

A rozuměli si?

Docelo jo. Máma mluví anglicky dobře, táta spíš improvizoval. Takže když můj muž přišel požádat o moji ruku, táta se ptal: Co říkal? Co chce?

Odezvu vzbudil váš vztah k západnímu feminizmu. Co mu vyčítáte?

Že zavírá oči před těmi skutečně závažnými věcmi, kdy ženám hrozí žalář nebo smrt proto, že jsou ženy. A že se pouští jen do takových bitev, které ho nic nestojí. Dnes zrovna afghánský nejvyšší představitel mulla Achúndzáda vyhlásil, že musejí ženy na veřejnosti nosit burky zakrývající úplně všechno včetně obličeje. Budu čekat, jak se k tomu západní feministky postaví, a jestli uvidím nějakou reálnou

BIANCA BELLOVÁ

* 20. února 1970, Praha

Česká spisovatelka s bulharskými kořeny. Pracuje jako překladatelka a tlumočnice z angličtiny, její texty vycházejí časopisecky i v povídkových výběrech. Za román *Jezero* získala cenu Kniha roku 2017 Magnesia Litera a Cenu Evropské unie za literaturu. Kromě toho vydala romány *Sentimentální román* (2009), *Mrtvý muž* (2011), *Celý den se nic nestane* (2013), *Mona* (2016) a *Ostrov* (2022) a povídkovou sbírku *Tyhle fragmenty* (2019). Jejím manželem je hudebník Adrian T. Bell. Mají tři děti.

kampaň na podporu afghánských žen, tak se jim omluvím. Jinak mají na hlavě hroudu másla, je mi líto.

Může to změnit ta současná situace? Měli jsme tu dva roky covid, teď výrazný válečný konflikt v Evropě...

Hned v týdnu po vypuknutí ruské agrese mi z redakce nejmenovaného ženského časopisu poslali anketní otázku, co si myslím o Velikonocích, pomlázkách a bití žen. Bylo to ve chvíli, kdy byly hraniční přechody plné mrznoucích žen s dětmi, které samy odcházely do cizí země a své manžely musely nechat doma bojovat a každý den se o ně strachovat. Přišlo mi logické, že různé pseudoproblémy propadnou sítem pěny dní.

Myslíte si, že ta současná situace ovlivní i směr, kam se vydáte se svojí další knihou?

Nevím, jak to ovlivní mě. Tolstoj napsal *Vojnu a mír* nějakých padesát let po Napoleonově ruském tažení. Nějaký čas trvá, než to vykristalizuje. Na druhé straně jsem teď četla úplně čerstvou báseň ukrajinské básnířky Iri-ny Šuvalové Když mě nezabíjejí, která mě svou intenzitou pronásleduje i ve snech, asi proto, že tak dobře vyjadřuje pocity nás, kteří konfliktu přihlížíme zdálky a cítíme bezmoc. Z autorského pohledu si myslím, že je velmi důležité, že takovýto zlom přišel, o čem jiném by teď člověk měl psát, než o zásadních civilizačních konfliktech? Když jsem byla naposledy v Itálii, bavila jsem se o tom se čtenáři. Měli pocit, který jsem sdílela, totiž že tam, kde se lidé mají příliš dobře, dobré umění ani literatura nevzniká.

Byla jsem svědkem toho, když sem začali přijíždět uprchlice s dětmi, že u registrace stála nějaká paní, která měla v dotazníku uvést svou adresu. A ona se rozbrečela, protože si uvědomila, že už nemá domov, že její dům už nestojí. Že se nemá kam vrátit. Přišlo mi to velmi silné, a tak jsem si v duchu udělala poznámku, že je to

dobrý motiv, který bych mohla použít. Ale ono to pak každý den bylo horší. Silnější a bolestnější příběhy. Teď už se těm zážitkům často cíleně vyhýbám, zdá se mi, že už je neunesu. Ale kdo jiný by o tom měl psát než spisovatelé? Velká dějinná traumata se musejí převyprávět, jinak zůstanou nezpracovaná a budou nás užírat zevnitř.

Jak vnímáte stáří? Jak jste jej vnímala ve 20, ve 30, jak nyní? V jednom rozhovoru jste řekla, že se těšíte na to, až se „ze mě stane protivná bába“...

To byla velká nadsázka. Stárne se různě. Moje vitální bulharská prababička se dožila pětadevadesáti, až do samého konce běhala po horách, lezla na stromy, pak si lehla do postele a za dva měsíce ztratila všechnu sílu a odešla. To je krásné odcházení. No a jsou další případy stárnutí, které by si člověk nevybral – kdy ztrácí soběstačnost, nezávislost, soudnost, důstojnost... Ale ten výběr bohužel není na nás. Takže ano, obavy mám, ale zpracovat si to musím sama, můžu jen doufat, že budu mít dost sil to důstojně přijmout.

Ovlivňuje váš postoj ke stáří i fakt, že ctíte konzervativní hodnoty?

To, čemu vy říkáte konzervativní hodnoty, jsou zřejmě instituce jako rodina, národ, jazyk a řeč, víra v to, že existuje něco, co mě přesahuje. Jsou to takové kotvy či pilíře, bez nichž se svět propadá do chaosu a člověk do úzkostí. Existuje nejspíš nějaký dobrý důvod, proč některé věci přetrvaly staletí či tisíciletí; nesplňují třeba nějakou základní lidskou potřebu? To je otázka, kterou mi připadá vhodné si položit, než něco rozbiju. Zrovna tak se dá předpokládat, že člověk, který po světě chodí o dvacet třicet let déle než já, toho o něco víc viděl a o něco víc ví. Lépe chápe, co je opravdu podstatné, takže když si dám tu práci a budu mu naslouchat, ušetřím si zbytečnou cestu a nezdár.

když

když mě nezabíjejí
mám právo mluvit s těmi
které zabíjejí
jako rovná s rovnými

mám právo cítit bolest
když nejsem zraněná
a stěžovat si
když jsem nezažila ztrátu

mám právo
na bezesné noci
když tu nejsou slyšet
sirény

blížkost smrti teď
leží na stole mezi námi
jako pecen chleba
se zapečeným nožem

když mě nezabíjejí
co můžu říct
těm
které zabíjejí

jejichž jazyk rozlomila smrt
takže už se sobě nepodobá
a teď –
už nemluvíme
stejným jazykem

takže
když mě nezabíjejí
mám právo
tě držet
tak pevně
jako dřív

kdy ani jednu z nás nezabíjeli?

Irina Šuvalova

Překlad básně: Bianca Bellová